

FELSEFE DÜNYASI

2021/ YAZ/SUMMER Sayı/Issue: 73

FELSEFE / DÜŞÜNCE DERGİSİ

Yerel, Süreli ve hakemli bir Dergidir.

ISSN 1301-0875

Türk Felsefe Derneği mensubu tüm Öğretim üyeleri (Prof. Dr., Doç. Dr., Dr. Öğr. Üyesi) *Felsefe Dünyası*'nın Danışma Kurulu/ Hakem Heyetinin doğal üyesidir.

Sahibi/Publisher

Türk Felsefe Derneği Adına Başkan Prof. Dr. Murtaza Korlaelçi

Editör/Editor

Prof. Dr. Hasan Yücel Başdemir

Yazı Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Murtaza Korlaelçi (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Celal Türer (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Hasan Yücel Başdemir (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Levent Bayraktar (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Doç. Dr. Muhammet Enes Kala (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Fatih Özkan (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Arş. Gör. Buğra Kocamusaoglu (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Felsefe Dünyası yılda iki sayı olmak üzere Temmuz ve Aralık aylarında yayımlanır. 2004 yılından itibaren Philosopher's Index ve TÜBİTAK ULAKBİM / TR Dizin tarafından dizinlenmektedir

Felsefe Dünyası is a refereed journal and is Published Biannually. It is indexed by Philosopher's Index and TUBITAK ULAKBİM / TR Dizin since 2004

Adres/Adress

Necatibey Caddesi No: 8/122 Kızılay-Çankaya / ANKARA PK 21 Yenişehir/Ankara

Tel & Fax : 0312 231 54 40

www.tufed.net

Fiyatı/Price: 50 TL (KDV Dahil)

Banka Hesap No / Account No:

Vakıf Bank Kızılay Şubesi | IBAN: TR82 0001 5001 5800 7288 3364 51

Dizgi / Design: Emre Turku

Kapak Tasarımı / Cover: Mesut Koçak

Baskı / Printed: Tarcan Matbaa

İvedik Köy Mahallesi, İvedik Cd. No:417/A, 06378 Yenimahalle/ANKARA

Tel: 0(312) 384 34 35

Basım Tarihi : Temmuz 2021, 500 Adet

TEMELSİZ ŞİDDETE KARŞI JACQUES DERRİDA FELSEFESİ

Felsefe Dünyası Dergisi, Sayı: 73, Yaz 2021, ss. 71-87.

Geliş Tarihi: 20.05.2020 | Kabul Tarihi: 29.03.2021

Arslan TOPAKKAYA* & Esra HALICI**

Giriş

Felsefe tarihi birçok filozofun düşünceleri ile şekillenen geniş bir alandır. Bu alan farklı düşünme ve sorgulama becerileri ile toplumlara yeni ufuklar sunar. Felsefe tarihi insanın yaşamını sorgulamasına ve varlığını anlamlandırmasına olanak tanıyan bir yolculuktur. Filozofların oluşturdukları felsefelerle hem bu tarihin sürekliliği sağlanmış hem de bu tarih zenginleştirilmiştir. Her filozof bir önceki filozofu eleştirerek ya da yeni katkılarda bulunarak kendi sistemini oluşturmuştur. Eleştirmek ya da sorgulamak üretkenliğin ve farklılığın ortaya çıkmasını sağlayacak temel etkenlerdir. Ancak bu şekilde mevcut olan kalıplardan sıyrılarak üretkenliğe erişilebilir. Bu doğrultuda Jacques Derrida da mevcut olan yapılardan sıyrılarak üretkenliği ve farklılığı bünyesinde barındıran bir felsefe oluşturmuştur.

Derrida, felsefe tarihindeki birçok filozofun metnini yeniden ele almıştır. Bunun sebebi; bu metinlerdeki üstü kapalı veya görmezden gelinen anlamları ortaya çıkarmaktır. Bu doğrultuda felsefesine alan açan Derrida kendi ve oluşturduğu felsefesinin farkını açığa çıkarabilmiştir. Derrida'nın felsefesi Batı metafiziğinin sınırlarında dolaşan bir felsefedir. Derrida Batı metafiziğinin sınırlarını ve mevcut kalıplarını sorgular. Bu sorgulayış ile Batı metafiziğindeki belirlenmiş yapılara ve zorunluluklara işaret eder. Bu sorgulayıştta belirlenmiş kavramlardan ya da yapılardan hareket edilmez;

* Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, ORCID: 0000-0002-8305-8675, e-mail: arslan_topakkaya@hotmail.com

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, ORCID: 0000-0002-2908-3562, e-mail: esrahalici08@gmail.com

çünkü Derrida belirli bir yapıyı ya da kavramı ön plana çıkararak felsefesini oluşturmaz. Derrida felsefesi zaten bütün bu belirlenimlere karşı bir baş-kaldırıdır. Dolayısıyla Derrida bizlere bir yöntem ya da bir kılavuz sunmaz. Tam olarak Derrida'nın yaptığı şey; "yapılandırmaya karşı yapısızlaştırmaktır." Böyle bir yapısızlaştırmada kavramlar metinde kalıcı bir yer edinemez. Kavramlar geçici olarak anlamlara ya da metne yerleşir. Dolayısıyla metinde tek anlamlılık yerine çok anlamlılık görüşü ortaya çıkar.

Bir metinden tek bir anlam çıkarıp, çıkan anlamı metnin tek hakikati gibi ortaya koymak yanlış bir tutumdur; çünkü metin çoklu anlamlara ve olanaklara açıktır. Derrida metinlerde o zamana kadar kimsenin erişemediği anlamları gün yüzüne çıkarmaya çalışır. Metindeki anlamların izini sürüp bilindik olanlardan yola çıkarak bilinmedik anlamlara erişir. Aynı zamanda Derrida metinlerinde bir sözcüğün hem üstünü çizer; hem de onu görünür kılar. "Bir sözcüğü yazdıktan sonra üstünü çizmek; hem sözcüğü hem de onu iptal eden çizgileri sayfa üzerinde görünür bırakmaktır (sözcük yetersiz olduğu için üstü çizilir ama gerekli olduğu için okunabilir halde bırakılır)."¹ Aslında üstünü çizerek yazmak, bildiğimizi varsaydığımız şeylerden bilmediklerimize doğru açılan bir kapıdır. Böyle bir durum bize metinde yeni olanaklar sunar. Derrida böylece felsefe tarihinden ayrılarak kendine has bir metin okuma stratejisi oluşturur.

Derrida Batı metafiziğine "yapısökümsel" bir tavır ile karşılık verir. Yapısökümsel tavır ile Batı metafiziğindeki mevcut metinleri ele alan Derrida, Batı metafiziğinden ayrılarak yeni bir metin okuma stratejisi oluşturur. Derrida yapısökümsel metin okuma stratejisinin bir yöntem ya da kavram olmadığını metinlerinde vurgular. Dolayısıyla yapısökümsel tavır klasik felsefede mevcut olan metin okuma yöntemlerine izin vermez. Derrida felsefesi klasik felsefede olduğu gibi "nedir" sorusunu sorarak işe başlamaz; çünkü "yapısöküm nedir" diye işe başlamak yapısökümü hem kavramlaştırmak hem de ona bir belirlenim oluşturmak demektir. Bu yüzden yapısökümün ne olduğunu ortaya koymak oldukça zor bir iştir. Derrida felsefesinin zorluğu ise metinlerinde uyguladığı bu tavidan kaynaklanmaktadır. Derrida metinlerinde okuyucular anlamların ele avuca sığmayan kayganlığı ile karşılaşır. Klasik felsefede oluşturulan zıtlıkları ve kurulumları ele alan Derrida, bu kurulumların farklı bir şekilde de oluşturulabileceğini okuyucularına gösterir. Kıyıda köşede kalmış ya da kalmaya mahkûm edilmiş kavramları gün yüzüne çıkarır. Derrida okuyucularına hem yapıların çetrefilli yüzünü gösterir hem de onlara entelektüel bir haz sunar. Dolayısıyla kimi

1 Gayatri Chakravorty Spivak, *Gramatoloji'ye Önsöz*, çev. İsmail Yılmaz (Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2014), s. 14.

okuyucular bu entelektüel hazzı değerlendirip Derrida'yı büyülu bulur, kimi okuyucular ise Derrida'nın bu kurduğu oyunların gülünç olduğunu iddia eder. Fakat yapılması gereken bu kalıpları bir kenara bırakıp Derrida'nın metinlerini okumak ve Derrida'yı anlaşılır kılmaya çalışmaktır.

Tarih boyunca "hakikat" olarak sunulan kavramlar "temelsiz ve keyfi" bir şiddeti açığa çıkarır. Derrida felsefesi bu temelsiz şiddete karşı bir farkındalık oluşturur. Bu makalenin amacı; Batı metafiziğinde yer edinmiş temelsiz ve keyfi olan şiddeti Derrida felsefesi ışığında açıklamaktır. Batı metafiziği şimdiye kadar ele aldığı kavramlar ya da konuları keyfi bir biçimde anlamlandırmış, zıtlıklardan birisini diğ erinin yerine temelsiz bir biçimde tercih etmiş (mesela kötülüğ ün yerine iyiliğ i, veya çokluğ un yerine birliğ i), bunun doğ al sonucu olarak da görmezden gelinen kavramlara isteyerek fakat bazen de istemeyerek şiddet kullanmıştır. Burada sadece bir kavram, açıklama ya da öğretiye yoğunlaşp, diğ erini ya tamamen dışarda bırakmak ya da anlamlarını keyfi bir şekilde belirlemek söz konusudur. Zikredilen durumdan dolayı Batı metafiziğinde haksız bir hâkimiyet kavramı ortaya çıkmıştır. Bu olgu doğ al olarak ortaya atılan görüş, fikir ya da öğretinin nesnel bir biçimde anlaşılmasına engel olmaktadır. Derrida buna karşı Batı metafiziğ inin bu yaklaşımını reddederek, görmezden gelinen, keyfi anlamlar verilen kavramları tekrar ele alarak görünür kılmaya çalışır; fakat bunu yaparken hiçbir biçimde hâkimiyet ilişkisinin ortaya çıkmasına müsaade etmez. Aynı zamanda kavramların örtük, ikincil ya da görmezden gelen anlamlarını da görünür kılmaya çalışır. Bu yapıldığında doğ al olarak iş in rengi değ iş ecek, keyfi şiddet ve hâkimiyet olgusu ortadan kalkacak ve aslında felsefenin özünde olan eleştirel yaklaşım sağlanmış olacaktır. Makale bu amaca Derrida'nın nasıl ulaştığını göstermeye çalışacaktır. Bu bağlamda hareket noktası onun mevcudiyet metafiziğ i anlayış ıdır; çünkü şiddet kavramı kendisini en iyi biçimde bu metafizikte gösterir ki Derrida bu yüzden Batı metafiziğ i yerine mevcudiyet metafiziğ i terimini kullanmıştır. Bu bağlamda Derrida zikredilen metafiziğ i tabiri caiz ise törpüleyip, ona yaptığı yanlışları göstererek bir anlamda Batı metafiziğ ini yapısöküme uğ ratmaktadır.

Derrida'nın bu amacı gerçekleştirmek için uğ radığı ilk durak kendisinin mevcudiyet metafiziğ i olarak adlandırdığı ve şiddet kavramının anlaşılması için önemli bir role sahip olan söz konusu metafiziğ in ne olduğ una biraz daha yakından bakmak yerinde olacaktır.

Mevcudiyet Metafiziğ i

Derrida felsefesi "kendisinden önceki felsefelere getirdiğ i eleştiriler" ile dikkatleri üzerine çeker. "Derrida'nın kendi düşünsel sürecinde, "falanca ve fi-

lancanın metni”ni sıklıkla hem bir çıkış noktası, hem de bir sıçrama tahtası olarak kullandığını biliyoruz.”² Bu şekilde kendi felsefesini oluşturan Der-rida Greklerle başlayan bu geleneğin yeniden ele alınmasının gerekliliğine işaret eder. Bu kaygı ile Platon’dan başlayarak mevcut olan metinlerin yeni- den okumasını gerçekleştirir. Dolayısıyla mevcut metinler Derrida ile yeni anlam boyutlarına erişir.

Antik Yunan döneminde Platonla başlayan “değişmeyen bir öz, hakikat arayışı” ondan sonraki dönemleri de etkisi altına almıştır. Bu düşünce bir gelenek haline gelerek Platon sonrasında bütün filozofların temel derdi ha- line gelmiştir. Dolayısıyla bu felsefelerdeki temel dert, sabit bir zemine sa- hip olan bir felsefe oluşturmaktır. Derrida “metafizik karaktere sahip Batı felsefe geleneğini, temel bir zemin/sebep, mutlak bir başlangıç veya ken- disinden neşet eden her şeyin kontrol edilip yönetildiği merkez fonksiyonu gören bir Arşimet noktası tesis etmeye matuf süregiden bir çaba”³ olarak nitelendirmektedir. Böyle bir düşünümde değişime ve farklılığa yer yoktur. Bütün kavramlar değişmez ve sabit olan tek bir merkeze bağlıdır. Dolayı- sıyla süregiden Batı metafiziğinde söz konusu olan merkezi mutlak, değiş- mez ve sabit kavramları boyunduruğu altına almıştır. “‘Varlık’ sözcüğü, bu sözcüğün tüm anlamlarında, mevcudiyetle ilişkisi içerisinde belirlenmiştir: ‘Temelin, ilkenin veya merkezin tüm adlarının daima sabit bir mevcudiyeti (*eidōs, arche, telos, energeia, ousia, aletheia*, aşkınlık, bilinç, Tanrı, insan vb.) be- lirttiği söylenebilir.”⁴ Dolayısıyla bu belirlenimler bütün Batı metafiziğinde kabul görmüştür. Platon sonrasında oluşturulan bütün felsefeler var olan merkez fikrini Platon’un sunmuş olduğu bir vasiyet gibi devralıp, bu vasi- yeti yerine getirmişlerdir. Derrida ise Batı metafiziğindeki mevcut olan bu vasiyeti devralmak yerine bu vasiyetin değiştirilmesi gerektiği düşüncesi ile felsefesini oluşturmuştur. Batı metafiziğindeki belirlenimlerden, sabit- likten ve merkez kavramlarından hareketle Derrida Batı metafiziğini “mev- cudiyet metafiziği” olarak adlandırmıştır; çünkü Batı metafiziği her zaman bir merkez belirlemeye çalışmış ve her zaman “öz, hakikat ve mevcudiyet” kavramlarına başvurmuştur. Derrida felsefesi ise mevcudiyetin imkanını ve sınırlarını yeniden sorgular. Bu doğrultuda o, bütün bilindik anlamları ele alarak bilinmedik anlamlara ulaşmaya çalışır. Çünkü Derrida’ya göre:

Kökende “hakikat” diye bir şey bulunmaz, fakat hayatı kollama ve zapt etme amacını taşıyan çok sayıda “hakikatler” ve hatalar mevcuttur – yani yorum-

2 Simon Glendinning, *Derrida*, çev. Nursu Öрге (Ankara: Dost Yayınevi, 2014), s. 12.

3 Kasım Küçükalp, *Batı Metafiziğinin Dekonstrüksiyonu: Heidegger ve Derrida* (Bursa: Sentez Yayıncılık, 2008), s. 257.

4 Jacques Derrida, “İnsan Bilimlerinin Söyleminde Yapı, Gösterge ve Oyun”, çev. Özkan Gözel, *Toplumbilim Dergisi* 10 (1999): s.166.

lardan ne biri ne de diğeri daha doğrudur: “Her şeyden evvel, insanın hakikatleri nelerdir? Onun *inkâr edilemez* hatalarıdır”. “Hakikat, belli bir canlı türünün hayatta kalabilmek uğruna yapmaya muhtaç olduğu bir hatadır.”⁵

Derrida hakikatin bir hata olduğunu vurgular ve “hakikat arayışında” mevcudiyet metafiziğinin de bu hataya düşmüş olduğunu belirtir. Mevcudiyet metafiziği hakikat arayışında temelini ikili karşıtlıklar üzerinden kurar. Mevcudiyetle doğrudan ilişki kuran ikili karşıtlıklardan biri daha ayrıcalıklı, değerli, doğal ve önemli görülürken, mevcudiyetle dolaylı ilişki kuran diğeri ayrıcalıksız, değersiz, yapay ve önemsiz olarak nitelendirilir. Mevcudiyet metafiziğinde Derrida’yı harekete geçiren en önemli karşıtlıklardan biri ise “yazı ve söz” karşıtlığıdır. Derrida’ya göre mevcudiyet metafiziği söz merkezli/logosantrik bir yapıya sahiptir. Söz konusu olan *logos*’un⁶ bu hakimiyeti yazıyı ikincil, yapay ve değersiz kılmaktadır. Mevcudiyetle doğrudan ilişki kuran *logos*/söz iken, dolaylı olarak ilişki kurabilen yazıdır. Dolayısıyla bu ilişkide söz ayrıcalıklı kılınırken, yazı tamamen ayrıcalıktan yoksundur. “Söz konusu ikincil ya da türemiş unsur, araştırmacıyı ya da okuyucuyu doğru yoldan saptıran zararlı ya da en azından oyalayıcı bir varlık olarak kabul edilir. Bu bakımdan da sadece değersiz değil aynı zamanda tehlikeli bulunur.”⁷ Dolayısıyla ikili karşıtlıkların tamamında bir kavram ön plana çıkarılırken, diğer kavram hem ikincil olarak konumlandırılmış hem de tehlikeli olarak nitelendirilmiştir. Mevcudiyet metafiziğinin başından sonuna kadar hâkimiyetini sürdüren “*logos* merkezci yapı” Derrida’nın *Gramatoloji* adlı eserinde şu şekilde açıklanır:

Hakikatin hiçbir metafizik belirlenimi, hattâ Heidegger’in metafizik onto-teolojinin ötesinden bize hatırlattığı belirlenim bile, *logos*’un yetki alanından ya da *logos* çizgisinde düşünülen bir akıldan, az çok dolaylımsızca ayrılabilir değildir, sözcük hangi anlamda alınırsa alınsın: Sokrates-öncesi anlamda veya felsefi anlamda, Tanrı’nın sonsuz anlağı anlamında veya antropolojik anlamda, Hegel-öncesi anlamda veya Hegel-sonrası anlamda... İmdi bu *logos*’ta, onu *phoné*’ye bağlayan kökensel ve asal bağ asla kopmamıştır.⁸

5 Spivak, *Gramatoloji’ye Önsöz*, s. 41.

6 *Logos*: konuşma, açıklama, hesâb, akıl, tanım, akıl yetisi, oran. -İng. “speech, account, reason, definition, rational faculty, proportion. “söz, akıl, idrâk; sebep; hesâb; değer”; iç düşünceyi ifade edildiği söz, bizzât iç düşünceyi veya aklın kendisi; Lat. oratio, vox: söylenen veya konuşulan şey: söz, dil, konuşma, anlatma... (Francis E. Peters, *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*, çev. Hakkı Hünler (İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2004), s. 208.)

7 Evren Erman Rutli, “Derrida’nın Yapısökümü”, *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi* 5 (2016): s. 54.

8 Jacques Derrida, *Gramatoloji*, çev. İsmet Birkan (Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2017), s. 20.

Sesin belirleyiciliği sadece Pre-Sokratik dönemde ya da Antik Yunan'da hüküm sürmemiş bütün dönemlere sirayet etmiştir. Ses-merkezci/phono-santrik olan yapılar mevcudiyet metafiziğini şekillendirmiştir. Mevcudiyet metafiziğinde ses her zaman *logos*'a yani söz-merkezci/logosantrik olana eklenmeye çalışılmıştır. *Logos*'un mevcudiyet metafiziği boyunca süregiden bu hakimiyetini Derrida şu şekilde açıklar:

Bütün farklara, hem de sadece Platon'dan (Leibniz yoluyla) Hegel'e değil, aynı zamanda, görünür sınırlarının dışında, Sokrates-öncesi düşünürlerden Heidegger'e kadarki bütün farklara karşın, genel olarak hakikatin kökenini hep *logos*'a atfetmiş olan **metafizik tarihi**: hakikatin tarihi, hakikatin hakiliğinin tarihi...⁹

Derrida'ya göre Pre-Sokratik dönemden Heidegger'e uzanan ve ikili zıtlıklar üzerinden temellerini oluşturan mevcudiyet metafiziği “temelsiz ve keyfi” bir yapıya sahiptir. Bu yapının sürekliliğini sağlamakla yapılan tek şey; süregiden şiddete alternatif kılıflar uydurmaktır. Derrida felsefesi şiddete alternatif kılıflar uydurmak yerine şiddetle yüzleşmeyi tercih eder. Dolayısıyla mevcudiyet metafiziğinin sunmuş olduğu bu miras Derrida'nın ellerinde değişime uğrar. Metinlerinde yapmış olduğu oyunlar ile geleneğin dışında bir felsefe oluşturur. Bu bağlamda geleneğin dışında oluşturulan “söz ve yazı karşıtlığını” daha yakından incelemek konunun anlaşılması açısından önem arz etmektedir

Söz ve Yazı Karşıtlığı

Mevcudiyet metafiziği birçok zıtlıkları, karşıtlıkları temel alarak kendi felsefi sistemini oluşturmuştur. Bu karşıtlıklardan bazıları; “*ruh ve beden, iyi ve kötü, doğru ve yanlış, episteme ve doksa, numen ve fenomen, erkek ve kadın, eril ve dişil, söz ve yazı*” gibi karşıtlıklardır ve bunun gibi birçok karşıtlığı mevcudiyet metafiziğinde görmek mümkündür. Bütün sistemler bir kavramın diğer kavrama sağladığı “üstünlük” üzerine kurulmuştur. Derrida Platon'un *Phaidros* diyalogunu ele alarak söz ve yazı karşıtlığına dikkat çeker. Burada ilk olarak söz ve yazı kavramlarına yer verilecek ve sonrasında Derrida'nın mevcut metinlerinden yola çıkılarak bu şiddeti nasıl gözler önüne serdiğine değinilecektir.

Konuşmayı, yani sözü dilin en doğal ve sağlıklı yolu olarak gören mevcudiyet metafiziği için yazı, yapay ve tehlike arz eden bir yapıya sahiptir. Böyle bir nitelendirme yazıyı “dil için iç dizgesine özü bakımından yabancı”¹⁰ kılar.

⁹ Derrida, *Gramatoloji*, s. 10.

¹⁰ Ferdinand Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, çev. Berke Vardar (İstanbul: Multilingual Yayınları, 1998), s. 55.

Dolayısıyla yazı mevcudiyet metafiziği tarafından başvurulmaması gereken dışsal ve zararlı bir şey olarak görülür. Bu durum ise sözü yüceltirken yazıyı alçaltır. Söz, canlılığın ve buradallığın simgesi iken yazı, unutkanlığın ve mevcut olmayışın simgesi haline gelir. Dolayısıyla “konuşma mevcudiyettir, yazı ise mevcudiyetin inkârıdır.”¹¹ Derrida yazının bu konumundan şüphe duyar. Yazının bu konuma mahkûm edildiğini düşünür. Bu yüzden Derrida felsefesi sözün imtiyazlı kılınıışına bir karşı çıkıştır. O, bu karşı çıkışı gerekçelendirmek için metinlerdeki gizli anlamlara erişerek kurulan yapıları alt üst eder.

Bir anlamda, erken dönemde yazılmış bu metinler, konuşmayla yazı arasındaki ilişkinin bir analizini sunar. Derrida bu ilişkinin sunumunda, Batı geleneğinde konuşma karşısında yazının değerinin nasıl düzenli olarak düşürüldüğünü göstermeye çalışır. Konuşma yüce olarak görülür çünkü biri kendisiyle konuşulduğunu canlı olarak duyar (“O canlı yayın mı yoksa kayıt mı?” “Canlı olanın en iyi olduğu varsayıldı”). Konuşmaya, Antik Yunan’a kadar giden Batı felsefesinin dolambaçlı geleneğinde, önemli bir ipelik yumağı oluşturan birçok olumlu terimler atfedilir. Konuşma mevcudiyeti, şeffaflığı otantikliği biricikliği uyandırır; yazma ise yokluğun işareti ve sahteciliğe meyilli olan, kopyalanan, yoruma ve okunmaya ihtiyaç duyan bir şey olarak görülüp asılsız yere suçlanır. Derrida yazıyla konuşma arasındaki bu ilişkiyi bozmak için bu düşünce yumağının ipini çeker.¹²

Phaidros diyalogu sözün hakimiyetinin ve yazının mahkûm edilışinin bir örneğidir. Derrida söz ve yazı arasındaki ilişkinin keyfilliğini göstermek için *Phaidros* diyalogunun okumasını gerçekleştirir. *Phaidros* diyalogunda iki ana kahraman bulunmaktadır: Thamus (Kral) ve Theuth (Tanrı). Theuth yazının, geometrinin, aritmetiğin, hesabın mucidi olan Tanrı’dır. Yazı Tanrısı olan Theuth, Kral Thamus’a yazıyı sunar. Theuth, Thamus’a yazıyı sunarken şöyle söyler:

Ey Kral,” dedi Theuth, “işte bir bilgi (*to mathema*) ki bunun sayesinde Mısırlılar daha bilgili ve kendi geçmişlerini hatırlamaya daha istidatlı olacaklar (*sophôterous kai mnemonikôterous*): Belleğin de, öğretimin de devâsı (*pharmakon*) bulundu.¹³

Theuth’a göre yazının işlevi; “bilge olmaya ve hatırlamaya yarayan bir ilaçtır. Theuth yazıyı Thamus’a sunar ve tanıtır. Bu durumda Theuth Tha-

11 Allan Megill, *Aşırılığın Peygamberleri*, çev. Tuncay Birkan (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1998), s. 421.

12 K. Malcom Richards, *Yeni Bir Bakışla Derrida*, çev. Zeynep Talay (İstanbul: Kolektif Kitap, 2020), s. 18-19.

13 Jacques Derrida, *Platon’un Eczanesi*, çev. Zeynep Direk (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2014), s. 25.

mus'a yazıyı sunmadan önce Thamus yazıyı bilmemektedir. Fakat yazıyı bilmemesi Thamus'tan bir şey eksiltmez ve onun krallığını ortadan kaldırmaz. Tam tersine Thamus yazıyı bilmemekle övünür. Yazının Thamus'a sunulmadan kendi başına bir değeri yoktur. Yazıya değerini verecek tek kişi Thamus'tur. Dolayısıyla yazının değerini kazanabilmesi için Thamus'un sözü, yani onayı gereklidir. Burada önemli olan diğer bir husus ise, "yazının bir ilaç (*pharmakon*)" olarak sunulmasıdır. Derrida *pharmakon* kelimesine özellikle vurgu yapar. Çünkü *pharmakon* kelimesi çift anlama sahip bir kelimedir. *Pharmakon* kelimesinin bir anlamı ilaç, yani devâ [*cure*], diğer anlamı ise zehir [*poison*] dir. Theuth yazıyı devâ olarak Thamus'a sunar. Theuth'a göre yazı bilge olmaya ve hatırlamaya yarayan bir devâdır. Thamus kendisine devâ olarak sunulan yazıyı geri çevirmese de, değerini alçaltarak ve yazının tehlikelerini sayıp dökerek kabul eder. Çünkü Thamus'a göre yazı bir devâ ya da panzehir değil, tam aksine zehrin kendisidir.

Yazılı konuşmalar sadece bir oyundur, bunlar vezinli de olsalar vezinsiz de olsalar ciddiye alınmamalıdır, bunların ezbere okunması ya da herhangi bir eğitim ve ikna amacı olmadan söylenmesi gerektiğini düşünen insanlara en iyi konuşmaların sadece hatırlatma amaçlı olduklarını ve sadece öğretmenlerin adil, güzel ya da iyi şeyleri öğretmek amacıyla söyledikleri ya da gerçekten de ruhta yazılanların iyi olduklarını hatırlamak gerekir. Sadece bunlar önemsenmelidir.¹⁴

Yazı tehlikeli, ciddiye alınılmaması gereken, namevcudiyetliği barındıran bir unsurdur. Bu yüzden Thamus yazı karşısında temkinlidir. Metinlerde saygınlıktan düşürülüp, alçaltılan yazının karşısında *logosun* hakimiyeti mevcuttur. *Logos* mevcuttur ve mevcudiyetle ilişkisi doğal bir ilişkidir. Yazı ise tüm yapaylığı ile *logosa* boyun eğmektedir. Değişmez zorunluluklar üzerine kurulan söz ve yazı arasındaki ilişkiyi Thamus'ta benimsemiştir. Bu yüzden yazıyı bir devâ olarak değil, zehir olarak nitelendirmektedir; çünkü Thamus'a göre yazı insan belleğini zayıflatan bir şeydir. Kişi yazı sayesinde daha az bilgiyi belleğinde tutabilir. Bu durum ise belleği kuvvetlendirmek yerine, kişiyi unutkan kılar. "Yazı belleğin gereksinimlerine yanıt vermez, belleği ıskalamayı amaçlar; *mnēmē*'yi değil, yalnızca *hypomnēsis*'i geliştirir."¹⁵ Fakat Thamus'a göre önemli olan tek şey belleği kuvvetli kılmaktır. Yazının bu görevi yerine getiremeyeceğini düşünen Thamus sözü merkezi

14 Platon, *Phaidros*, çev. Furkan Akderin (İstanbul: Say Yayınları, 2020), s. 100.

15 Jacques Derrida, *Dissemination*, çev. Barbara Johnson (Londra: Continuum Pres, 1981), s. 102. (*Mnēmē*, bilen bellek; *hypomnēsis*, hatırlama anlamına gelmektedir.)

bir kavram haline getirirken, yazıyı ötekileştirir. Bu yüzden Thamus, Theuth'a şöyle bir yanıt verir:

Sen harflerin mucidi olarak iyi niyetli bir şekilde harflerin yapabileceği şeylerin tam tersinden söz ediyorsun. Çünkü harfleri kullanan kişinin ruhu tembelleşir, bundan böyle kendilerine ait olmayan harflere güvenirlir ve kendilerine ait olan hafızayı unuturlar. Bundan dolayı bulduğun şey hafızanın değil hatırlamanın ilacıdır. Gerçek bilgeliği değil öğrencilerine onun görüntüsünü veriyorsun. Senin sayende herhangi bir öğretmenleri olmadan çok şey öğrendikleri zaman kendilerini bilge zannedecekler, oysaki bilge olmadan bilge zannettikleri için çoğu konuda cahil ve huysuz insanlara dönüşecekler.¹⁶

Dolayısıyla Thamus tarafından söz yüceltilirken yazının değeri düşürülmektedir. Yazının geri plana atılması ve tehlikeli görülmesi ve mevcudiyet metafiziğinde bütün yapıların bu şekilde oluşturulması şiddeti ortaya çıkarır. Aslında tehlikeli olan şey yazı değil, yapıların “üstünlük” üzerine kurulmasıdır. Derrida felsefesi bu kurulumların farklı bir şekilde oluşturulabileceğine işaret eder. Derrida mevcudiyet metafiziğinden ayrılarak tek bir hakikati merkeze almaz, “değişmeyen öz” anlayışına son verir ve felsefesini farklılığa açılar. Farklılık şiddetten kaçınmanın ilacıdır; çünkü şiddet uygulanacak ya da şiddeti uygulayacak mevcut bir şeyin sabitesi yoktur.

“Différance”

Derrida Batı metafiziğinin “ses merkezliliğine” karşı çıkarak bu hakimiyetin temelsiz ve keyfi olduğunu açığa çıkarmış ve mevcut hakimiyetten uzak durarak felsefesinin temellerini inşa etmiştir. Bu doğrultuda Derrida bizlere yeni bir terim sunar: *Différance*. *Différance* terimini metinlerde her zaman uyguladığı “sözcük oyunları” doğrultusunda üretir. “Différer” (Latincesi *differre*) fiilinin birbirinden tümüyle ayrı iki anlama sahip olduğu bilinmektedir.¹⁷ Bu terim hem “ayrım”, “özdeş olmama”, “fark” anlamlarına hem de “sonraya bırakmak”, “ertelemek” anlamlarına gelmektedir. Bu iki ayrı anlam ile Derrida yazının önemini vurgular; çünkü “*différance*” ve “*différence*” sözcükleri arasında sessel açıdan bir fark bulunmamaktadır. Yani sözcüklerin aralarındaki bu fark ses olarak işitilemez. Dolayısıyla bu farkın anlaşılır kılınması için söz yazıya muhtaçtır. Çünkü bu fark ancak yazı ile gün yüzüne çıkarılır. Batı metafiziğinde mevcudiyetle doğrudan ilişki kurabilen söz; “yazının değerini belirleyen, onu alçaltan veya değersizleştiren” bir hakimiyeti ellerinde tutuyordu. Fakat Derrida *Différance* sözcüğü ile bu hakimiyeti

16 Platon, *Phaidros*, s. 95.

17 Jacques Derrida, “Différance”, çev. Önay Sözer, *Toplumbilim Dergisi* 10 (1999): s. 51.

sözün ellerinden alır ve sözü yazıya muhtaç kılar. Muhtaç kılınma Batı metafiziğinde olduğu gibi yazıyı yüceltip sözü değersizleştirmek için yapılmaz. Derrida gelenek boyunca devam eden sözün hakimiyetinin temelsiz olduğunu göstermek için bu terimi üretir. Derrida'nın kurduğu bu sözcük oyunu ile sözün belirleyiciliği bulanıklaşır. "Derrida anlamın sonsuz bir *différance*'i olarak dilin özgür oyununu kutlamaktadır."¹⁸ Çünkü artık *différance* terimi ile tek bir hakikatin hakimiyeti son bulur ve anlam sonsuzluğa açılır.

Différance "ne bir sözcük ne bir kavramdır."¹⁹ *Différance* kendi karşısını oluşturmaz ya da bir kavrama, yapıya "üstünlük" kurmaz. Dolayısıyla ne bir kavramı merkez haline getirir ne de bir kavramı ikincil plana iter. Bu doğrultuda *différance* egemenlik kurmaz ve kurulmuş egemenlikleri sarsar.

Ne kadar harika, biricik, ilkece ve aşkın olması istenirse istensin, o bir var-olan değildir. Hiçbir şey buyurmaz, hiçbir şey üzerinde egemenlik kurmaz, hiçbir yerde yetke iddia etmez. Hiçbir büyük harf kullanmaz. *Différance*'in yalnızca krallığı yoktur, tüm krallık düzenini de bozar.²⁰

Böylelikle *différance* terimi ile kurulmuş hakimiyetler bozulur. Görüldüğü üzere Batı metafiziğinden hareketle bu kavram açıklanamaz. Bu kavram Batı metafiziğinin otorite olarak varsaydığı belirlenimlerin yapısını söker. Dolayısıyla *différance* otorite ve öz oluşturmadan kurduğu sözcük oyunları ile yeni anlam ufuklarına işaret eder. "*Différance olan birşey değildir (on), var değildir; ne olursa olsun bir burada-olan değildir, ve böylece onun olmadığı bütün herşeyi vurgulayacağız, yani bütünü; ve sonuçta ne varlığı ne de özü olmadığını.*"²¹

Différance teriminin Batı metafiziğinin hakimiyetine son vermesinin dışında diğer bir önemi ise; "erteleme anlamına gelmesidir." *Différance*'ın bu anlamı hem Derrida felsefesi için hem de Derrida sonrası için önem arz etmektedir; çünkü bu terim ile metinlerdeki anlam ufku genişleyecektir. Anlam elden kaçır, hiçbir zaman kendisini sunmaz ve kendisini sınırsızca erteler. Anlam farkta ortaya çıkar ve hiçbir zaman ele gelmez. "Bu durumda *différance* görüldüğü anda kaybolan, var olduğu anda kendini yok oluşa bırakan, yakalandığı anda kaçan, anlamı bulunduğu an kendini erteleyen bir kavram olarak gözükmektedir."²² Bu durumu Derrida "namevcudiyet" olarak

18 Richard Kearney, *Modern Movements in European Philosophy* (Manchester and New York: Manchester University Press, 1996), s. 113.

19 Derrida, "*Différance*", s. 51.

20 Derrida, "*Différance*", s. 58.

21 Derrida, "*Différance*", s. 51.

22 Utku Özmakas, "Peirce, Saussure ve Derrida'da Gösterge Kavramı", (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2010), s. 85.

nitelendirir. Namevcudiyet bir şeyin o anda orada bulunmamasıdır. Bu yüzden Derrida'ya göre anlam varsa bile o namevcuttur. Dolayısıyla bu sistem içerisinde anlama ulaşmak imkansızdır.

Différance, bu, imlem deviniminin, buradalık sahnesinde gözüküp burada denilen her ögenin kendisinden başka birşeye ilişki kurmasından başka hiçbir biçimde olanaklı olmamasını sağlayan şeydir, böylece her buradaki kendinde geçmişteki ögenin belirtisini taşıırken gelecekteki ögeyle ilişkisinin belirtisiyle şimdiden kesişmeye bırakır kendini; iz geçmiş ile ilişkili olduğundan daha az gelecekle ilişkide değildir ve burada denilen şeyi onun olmadığı şeye olan bu ilişkisiyle kurar: mutlak olarak olmadığı şeye, yani burada buradanın geçmiş ya da gelecek olarak dönüştükleri de söz konusu değildir.²³

Différance içerisinde “iz”²⁴ kavramını barındırır. Dolayısıyla iz kavramı da içerisinde fark ve ertelemeyi barındırır. Daha önce bahsettiğimiz üzere iz, kendisini sunamaz ve kendisini sınırsızca erteler. İz, mevcudiyeti belirtmez ve zıtlıklar ya da karşıtlıklar üzerinden kendi yapısını tamamlamaz. Tam tersine iz kendisini sunarken aynı zamanda da siler. İzin kendisini silmesi mevcudiyet metafiziğinden farkını açığa çıkarır. Çünkü iz kendisini sunarken silmezse, değişmeyen hakikatler metni ya da yapıyı ele geçirir. Bu doğrultuda Derrida metin okuma stratejisini şu şekilde açıklar: “Attığım her adımda yazdıklarımı eksilterek, onlar üzerinde düzeltmeler yaparak ve yaptığım düzeltmeleri de düzelterek, elimin altındaki kavramlara, onları kullanmaya en çok ihtiyacım olduğu anda yol vererek ilerlemek zorundayım.”²⁵ Metne böyle bir tavırla yaklaşan Derrida için, metnin dışsal etkenleri değil, sadece metnin kendisi önemlidir. Dolayısıyla artık metin kendinde değerlidir. Onun değerini veren yazarın niyeti, amacı ya da metnin hangi koşullarda yazıldığı değildir. Ona değerini veren tek şey metindeki sonsuz anlamdır. Derrida felsefesi ile metinde tek bir hakikat anlayışı sona erer ve sonsuz anlam arayışı, fark ve erteleme terimleri ortaya çıkar; çünkü Derrida'ya göre, “bütün bildiğimiz, burada, yalın olarak bilinecek bir şey varsa, o da, biricik bir sözcüğün, başkalarının efendisi olacak bir adın asla bulunmamış ve asla bulunmayacak olduğudur.”²⁶

23 Derrida, “Différance”, s. 54.

24 Bir hükümran-sözcük olmayan, fakat onu önceleyen bir mevcudiyetin, bir kökenin, bir hükümranın mührünü ifade eden iz sözcüğünü kullanır. (Bu Fransızca sözcüğün av hayvanının izi, ayak izi, baskı izi gibi sözcüklere sıkı anlam bağları vardır). İz sözcüğünün yerine “arkhe-yazı”, “différance” veya Derrida'nın yine aynı şekilde kullandığı başka bir avuç sözcük de koyulabilir. (Spivak, *Gramatoloji'ye Önsöz*, s. 17-18).

25 Spivak, *Gramatoloji'ye Önsöz*, s. 22-23.

26 Derrida, “Différance”, s. 60.

Yeni Bir Okuma Stratejisi: Yapısöküm²⁷

Derrida Batı metafiziğine getirdiği eleştiriler ve ürettiği “*différance*” terimi sonucunda metinlere “yapısökümsel” bir tavır ile yaklaşır. Yapısöküm klasik metin okuma stratejisinden ayrılarak bizlere yeni bir öneri olarak kendisini sunar. Derrida Heidegger’in “*Abbau*”, “*Destruktion*” sözcüklerinden esinlenerek ve bu sözcükleri çevirmek amacıyla “yapısöküm” terimine ulaştığını metinlerinde belirtir. Derrida “*Japon Bir Dosta Mektup*” adlı metninde yapısökümün Heidegger’e ve hatta Nietzsche’ye kadar uzandığını şu sözler ile açıklar:

Bu sözcüğü seçtiğimde ya da o bana kendini benimsettiğinde, sanıyorum *Gramatoloji Üzerine*’deydi, beni o zamanlar ilgilendiren söylemde ona böylesine merkezi bir rol verileceğini düşünmemiştim. Daha başka şeylerin yanında, Heideggerci Destruksiyon ya da *Abbau* sözcüklerini çevirmeyi ve kendi konuma uyarlamayı diliyordum. Her ikisi de, bu bağlamda, batı metafiziğinin ya da varlık öğretisinin temel kavramlarının geleneksel yapısına ya da mimarisine ilişkin bir işlem anlamına geliyordu. Ama Fransızca’da “yıkma” (*destruction*) terimi çok açık bir biçimde bir hiçlemeyi, önermiş olduğum Heideggerci yorumdan ya da okuma türünden çok, belki de Nietzscheci yerle bir etmeye (*démolition*) daha yakın olumsuz bir indirgemeyi içeriyordu.²⁸

Dolayısıyla yapısöküm terimi Derrida felsefesinde böylece yerini alır. Bu terimi Derrida zenginleştirerek bir metin okuma stratejisi haline getirmiştir. Farkını bu şekilde de ortaya koyan Derrida yapısökümsel tavır ile metinleri başkalaştırır. Derrida yapısöküm kelimesini tanımlamaktan, “yapısöküm nedir” diye soru sormaktan kaçınır. Çünkü tanımlamak ve nedir diye sormak yapısöküme bir mevcudiyet kazandırır. Fakat Derrida’nın yapmaya çalıştığı şey, yapısöküme bir mevcudiyet kazandırmak değildir. Derrida tam tersine mevcudiyetin imkanlarını sorgulamaya açar. Bu yüzden Derrida yapısökümü şu cümleler ile açıklar:

Yapıçözüm ne değildir? Herşey!
Yapıçözüm nedir? Hiçbir şey!²⁹

27 Yapısöküm terimi farklı şekillerde dilimize çevrilmektedir: “yapı parçalanma”, “yapıçözüm”, “yapıbozma”, “yapıbozum”, “yapıbozumu”, “dekonstrüksiyon” gibi. Bu çalışmada ise alıntılar dışında “yapısöküm” olarak kullanılacaktır. “Yapıçözmek/ Bir bütünün parçalarını birbirinden sökmek (...) dizelerin yapısını çözmek, ölçüyü ortadan kaldırmakla, onları düzyazıya benzer kılmak anlamlarına gelir.”, Jacques Derrida, “*Japon Bir Dosta Mektup*”, çev. Medar Atıcı ve Mehveş Omay, *Toplumbilim Dergisi* 10 (1999): s. 186.

28 Derrida, “*Japon Bir Dosta Mektup*”, s. 185.

29 Derrida, “*Japon Bir Dosta Mektup*”, s. 187-188.

O halde yapısökümün ne olduğunu açıklamak gayet güç bir duruma dönüşür. Derrida klasik felsefenin düştüğü hakikat hatasına düşmekten kaçındığı için bütün belirlenimlerden ve zıtlıklardan uzaklaşarak felsefesini oluşturur. “Nedir” sorusunu sormak, tanım yapmak, karşıtlıklar arasında üstünlük sağlamak Derrida felsefesinde görülmeyecek şeylerdir. Bu açıdan yapısöküm terimi de bütün belirlenimlerin dışında metne uygulanır. Yapısökümsel tavrın uygulayıcı bir yönü vardır. Fakat bu uygulayıcı yön, bir yöntem olarak anlaşılmalıdır; çünkü Derrida’ya göre yapısöküm, “bir yöntem değildir ve bir yönetime dönüştürülemez.”³⁰ Yapısöküm aynı, sabit ya da durağan olmamakla birlikte değişken bir yapıya sahiptir. Bu bağlamda yapısökümsel okuma stratejisinde *différance* kelimesinin izlerine rastlanır. Bu strateji “*différance*’ın izleri ile” metni fark ve erteleme terimlerine izin verecek bir yapıya büründürür.

Yapıbozma ikili bir jesttir: Önce bir tersyüz etme; ardından da yer değiştirmenin ya da yeniden kayda geçirmenin gerçekleştirilmesi. Ancak bunu kronolojik olarak düşünmemek gerekir. Yani, yapıbozma eylemi ikili aşamayı aynı anda gerçekleştirmeyi denememektedir ve bu iki jestin birbirine indingenemez farkında pratik bilgiyi sağlamaya çalışmaktadır.³¹

Dolayısıyla yapısökümsel metin okuma stratejisi metindeki kavramları ya da anlamları ele alarak, ikincil planda kalanların yapısını söker ve onlara yeni bir konum kazandırır. Yani yapısöküm, hem bir yıkım hem de yeni bir oluşumdur. “Ortaya çıkan yeniden kurma işlemi kendini bir hakikat iddiası olarak dayatmak yerine sonsuz anlamlar zinciri içinde bir iz olarak yeni olası anlam zincirlerine bırakır. Bu bakımdan yapısöküm salt bir yıkım olarak değil, sürekli yeni yapılar kurma imkânını canlı tutmak için, başka bir deyişle *différance* oyununun devamı için işleyen bir yapı sökme edimidir.”³² Bu doğrultuda bu stratejide hemen hüküm verilmez ya da hemen karar verilmeyebilir. Metne sabırlı yaklaşılmalıdır, aceleci değil. Ancak bu doğrultuda metindeki ikincil, üstü örtülmüş anlamlara erişebilir ve metindeki *aporialar*³³ açığa çıkarılabilir. Bu anlamıyla yapısöküm kurulan ihtişamlı yapılarıdaki faniliği açığa çıkarır ve bu yapıları hakimiyetin dışında yeniden kurar. O halde yapısöküm aynı zamanda alternatif yollara da izin veren geliştirici bir metin okuma stratejisidir.

30 Derrida, “Japon Bir Dosta Mektup”, s. 187.

31 Ali Akay, “Yapıbozma ve Plastik Sanatlar”, *Toplumbilim Dergisi* 10 (1999): s. 22.

32 Rutli, “Derrida’nın Yapısökümü”, s. 63.

33 Aporia: çıkış yolu olmayan, çıkmaz, açmaz, güçlük, sorun, problem. -İng. “with no way out, difficulty, question, problem.” (Peters, *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*, s. 44.)

Sonuç

Derrida klasik felsefeden farkını ortaya koyarak felsefeye yeni olanaklar sunar. Sabitliğe, durağanlığa ya da değişmeyen özlere felsefesinde yer veremeyerek düşüncelerini geliştirir. Değişim, fark-erteleme (*différance*) ve yapısöküm Derrida felsefesini şekillendiren sihirli kelimelerdir. Bu kelimeler sayesinde metindeki temelsiz ve keyfi yapıları açığa çıkarır ve yeni olanaklara yer açar. Sorunlara mevcut düşünceler ile çözüm üretilemiyor ise farklı düşüncelere gereksinim olur. Batı metafiziği de artık sorunlara çözüm üretmez hale gelmiştir. Bu noktada Derrida süregiden Batı metafiziğine yeni alternatif yollar sunarak ışık tutmuştur.

İlk olarak Batı metafiziğindeki metinleri ele alan Derrida tek bir hakikat anlayışından kurtulmamız gerektiğini dile getirmiştir. Ayrıca kurulan karşıtlıklar ve bu doğrultuda bir kavramın edindiği üstünlük şiddete sebebiyet vermektedir. Özellikle söz ve yazı karşıtlığı arasında Batı metafiziği boyunca devam eden sözün hakimiyeti Derrida'nın temel konularından biri haline gelir. Bu temelsiz hakimiyeti çoğu filozofun metinleriyle gözler önüne seren Derrida, ilişkinin farklı bir şekilde de kurulabileceğini dile getirir. Bu düşünceleri ve çabaları neticesinde yeni bir terim ortaya çıkarır Derrida: *différance*. *Différance* hem söz ve yazı arasındaki karşıtlığa hem de yapısökümsel metin okuma stratejisine ışık tutan bir terimdir. Derrida'nın kurduğu söz oyunları ile metinde sonsuz anlam olanaklarına erişilir. Artık metinde tek bir anlam dönemi sona erer ve metin sonsuz anlam olanaklarına kapı aralar. Dolayısıyla artık kalıplaşmış düşünceler bizleri şekillendiremez. Tek bir doğru ya da tek bir hakikat yoktur. Dolayısıyla tek bir hakikat anlayışının ya da tek kavramın diğer hakikat anlayışları ya da diğer kavramlara karşı uygulayabileceği bir şiddet de artık yoktur. Aslında ortada ne şiddeti uygulayabilecek bir şey, ne şiddete maruz kalan ne de şiddetin kendisi vardır. Fark ve anlamın sürekli olarak ertelenmesi, istense bile şiddet uygulama onu hem uygulayan hem de uygulanan açısından imkânsız kılmaktadır.

Derrida'nın Batı metafiziğine getirdiği bütün bu eleştiriler ve bu doğrultuda oluşturmuş olduğu terimler, temelsiz ve keyfi olan şiddeti açığa çıkarmak içindir. Bu şiddete bir son veremesek bile bu şiddete boyun eğmemeliyiz. Şiddeti görmezden gelerek ya da bu şiddetten kaçarak onunla baş edemeyiz. Yapılması gereken şey, şiddetle yüzleşmek ve bu şiddetin sorumluluğunu üstlenmektir. Derrida mevcudiyet metafiziği olarak adlandırdığı "Batı metafiziği" boyunca süregiden şiddetle yüzleşmiş ve bu doğrultuda yeni ve farklı düşüncelere erişebilmiştir. Şiddetin sorumluluğunu üstlenmiş ve onu açığa çıkarmıştır. Günümüz dünyasında da insanların kaçtığı

en temel şey, “şiddetin” kendisidir. Şiddete maruz kalan bir insanı görmezden gelerek, televizyonda ya da telefonda gördüğümüz şiddet haberlerini bir an önce geçmeye çalışarak ya da bu haberlere alışarak şiddete dur diyemeyiz. Derrida gibi bizler de bu şiddetle yüzleşmeli ve şiddetin sorumluluğunu üstlenmeliyiz; çünkü görmezden gelerek var olan şiddete bir çözüm üretemeyiz.

Kısaca Derrida'nın Batı metafiziği ve onun kavramlarını yapısöküme uğratarak elde ettiği şiddetsiz felsefe yapma imkânına benzer bir biçimde, mevcut toplumsal kurum ve kuruluşları (devlet, toplum, ahlak, din, hukuki siyaset vs.) yapısöküme uğratarak şiddetsiz, hâkimiyetin olmadığı, adil ve yaşanabilir bir dünya oluşturabiliriz. Bunun pratikle ilgili olması ve oldukça kapsamlı bir dönüşümü gerektirmesi gibi hususlardan dolayı çok kolay olmadığını bilmek gerekir. Yani Derrida teorik olarak bunu felsefi anlamda hiç kimseyi karşısına almadan yapabilir (nitekim öyle yapmıştır); fakat mevcut bütün toplumsal kurum ve kuruluşları pratik anlamda yapısöküme tabi tutmak; daha kapsamlı bir dönüşüm ve değişimi gerçekleştirmek oldukça zordur. Derrida bize sadece böyle bir yolun açık olduğunu göstermiştir. Külli bir dönüşüm için külli bir irade gerekir ki insanlık tarihinde bu tür anlar çok fazla değildir.

Öz

Temelsiz Şiddete Karşı Jacques Derrida Felsefesi

Derrida yirminci yüzyıl felsefesinde olağanüstü bir etki yaratır. Bu felsefe yaygın olan düşüncelere karşı adeta bir meydan okumadır. Derrida felsefesi ile bildiğimiz anlamlardan bilmediklerimize erişir, alışkanlıklarımızı bir kenara koyarak metinlerde farkı ve sonsuz anlamları aramaya koyuluruz. Dolayısıyla Derrida bizlere alışılmışın dışında bir felsefe sunar. Batı metafiziğine getirdiği eleştiriler doğrultusunda felsefesine yön veren Derrida ya göz ardı edilmiş kavramlara işaret eder ya da sözcük oyunları kurarak bizleri yeni terimlerle tanıştırır. Bu doğrultuda Derrida Batı metafiziğinde mevcut olan karşıtlıkların ve tek bir hakikat, öz anlayışının şiddet içerdiği fikrini savunur. Bu makalede, bu varsayımdan hareketle, ilk olarak Derrida'nın Batı metafiziği eleştirisine değinilecek ve bu doğrultuda ele aldığı söz ve yazı karşıtlığına açıklık getirilecektir. Sonrasında ise bu temelsiz şiddet karşısında Derrida'nın nasıl bir tavır alıp felsefesine nasıl bir yön verdiğine değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Batı Metafiziği Eleştirisi, Söz ve Yazı, Şiddet, Différance, Yapısöküm.

Abstract

Jacques Derrida's Philosophy against Baseless Violence

Derrida has an extraordinary influence on twentieth century philosophy. This philosophy is a challenge to common ideas. With Derrida's philosophy, we access what we do not know from the meanings we know, and we set aside our habits and set out to search for différance and infinite meanings in texts. So Derrida offers us an unorthodox philosophy. Derrida, who guided his philosophy in line with his criticisms of Western metaphysics, either points to ignored concepts or introduces us to new terms by establishing word games. In this direction, Derrida advocates the idea that the contradictions existing in Western metaphysics and the understanding of a single truth and self are violent. In this article, based on this assumption, Derrida's criticism of Western metaphysics will be mentioned first and the opposition of words and texts that he deals with in this direction will be clarified. Afterwards, it will be mentioned how Derrida took an attitude and directed his philosophy in the face of this baseless violence.

Keywords: Western Metaphysics Criticism, Word and Writing, Violence, Différance, Deconstruction.

Kaynakça

- Akay, Ali. "Yapıbozma ve Plastik Sanatlar". *Toplumbilim Dergisi* 10 (1999): ss. 13-23.
- Derrida, Jacques. "Différance", çev. Önay Sözer. *Toplumbilim Dergisi* 10 (1999): ss. 49-59.
- Derrida, Jacques. "İnsan Bilimlerinin Söyleminde Yapı, Gösterge ve Oyun", çev. Özkan Gözel. *Toplumbilim Dergisi* 10 (1999): ss. 165-173.
- Derrida, Jacques. "Japon Bir Dosta Mektup", çev. Medar Atıcı ve Mehveş Omay. *Toplumbilim Dergisi* 10 (1999): ss. 185-188.
- Derrida, Jacques. *Dissemination*, çev. Barbara Johnson. Londra: Continuum Pres, 1981.
- Derrida, Jacques. *Gramatoloji*, çev. İsmet Birkan. Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2017.
- Derrida, Jacques. *Platon'un Eczanesi*, çev. Zeynep Direk. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2014.
- Glendinning, Simon. *Derrida*, çev. Nursu Öрге. Ankara: Dost Yayınevi, 2014.
- Kearney, Richard. *Modern Movements in European Philosophy*. Manchester and New York: Manchester University Press, 1996.
- Küçükalp, Kasım. *Batı Metafiziğinin Dekonstrüksiyonu: Heidegger ve Derrida*. Bursa: Sentez Yayıncılık, 2008.
- Megill, Allan. *Aşırılığın Peygamberleri*, çev. Tuncay Birkan. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1998.
- Özmakas, Utku. "Peirce, Saussure ve Derrida'da Gösterge Kavramı". Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, *Hacettepe Üniversitesi*, 2010.
- Peters, Francis E. *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*, çev. Hakkı Hünler. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2004.
- Platon. *Phaidros*, çev. Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2020.
- Richards, K. Malcom. *Yeni Bir Bakışla Derrida*, çev. Zeynep Talay. İstanbul: Kolektif Kitap, 2020.
- Rutli, Evren Erman. "Derrida'nın Yapısökümü". *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi* 5 (2016): ss. 49-67.
- Saussure, Ferdinand. *Genel Dilbilim Dersleri*, çev. Berke Vardar. İstanbul: Multilingual Yayınları, 1998.
- Spivak, Gayatri Chakravorty. *Gramatoloji'ye Önsöz*, çev. İsmail Yılmaz. Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2014.